

УДК:[930.25:316.422] "312"

М. М. ВАСИЛЬЧЕНКО

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ ФУНКЦІОНУВАННЯ АРХІВУ В СУЧАСНОМУ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Розглянуто організаційно-функціональну структуру обласних державних архівів (на прикладі Державного архіву Харківської області) та зроблено спробу визначити основні трансформаційні тенденції функціонування архівів у процесі їх коеволюційного розвитку в сучасному соціально-комунікаційному середовищі.

Ключові слова: архів, соціальні комунікації, організаційно-функціональна структура, центр аналізу ретроспективної інформації, електронна комунікація, галузева інформаційна система.

Рассмотрена организационно-функциональная структура областных государственных архивов (на примере Государственного архива Харьковской области) и предпринята попытка определить основные трансформационные тенденции функционирования архивов в процессе их коэволюционного развития в современной социально-коммуникационной среде.

Ключевые слова: архив, социальные коммуникации, организационно-функциональная структура, центр анализа ретроспективной информации, электронная коммуникация, отраслевая информационная система.

The organizational-functional structure of regional state archives (on an example of the State archive of the Kharkov Oblast) is considered and attempt to define the basic transformation tendencies of functioning of archives in the course of them coevolution developments in the modern socially-communication environment is carried out.

Key words: archive, social communications, organizational-functional structure, «the centre of the analysis of the retrospective information», electronic communications, branch information system.

Однією з основних структур системи соціальних комунікацій в умовах становлення правового громадянського суспільства в нашій державі є архівні установи, відкритість та прозорість функціонування яких — важливий показник розвитку демократії в епоху глобалізаційних процесів. В умовах інформатизації і вироблення новітніх соціально-комунікаційних парадигм розвитку, економічної кризи та процесу державотворення в Україні

постає необхідність вироблення і впровадження в життя нових форм взаємодії та обміну інформацією між органами державної влади, органами місцевого самоврядування, засобами масової комунікації, архівами, бібліотеками, музеями як підсистемними складовими соціальної комунікації. Нові реалії сьогодення, формування новітнього інформаційного простору відбиваються на діяльності архівів України, їхній організаційній структурі і трансформаційних процесах функціонування архіву в сучасному соціально-комунікаційному середовищі. Ці зміни та подальші шляхи трансформації функцій архівів потребують всебічного вивчення з метою вироблення нових теоретико-методичних засад їх подальшого розвитку в умовах інформатизації та глобалізаційних процесів. Вищезазначеними критеріями і зумовлена актуальність обраної теми.

Мета статті — розглянути організаційно-функціональну структуру обласних державних архівів України (на прикладі Державного архіву Харківської області) та спробувати визначити основні трансформаційні тенденції функціонування архівів у процесі їх коеволюційного розвитку в сучасному соціально-комунікаційному середовищі.

Однією з ключових та невід'ємних ланок системи архівних установ України є державні архіви областей, які входять до складу місцевих державних архівних установ і здійснюють зберігання документів Національного архівного фонду (далі — НАФ), що мають місцеве значення, та організують управління архівною справою і діловодством на відповідній території [4]. Аналіз їх організаційно-функціональної структури надає можливість дослідити архів як відкриту структуру системи соціальних комунікацій, яка складається з певних елементів (відділів), що пов'язані та взаємодіють один з одним, а також виконують певні функції як на внутрішньосистемному, так і на зовнішньосистемному рівнях. Вивчення означеного масиву інформації дозволяє виявити трансформаційні процеси функціонування архіву й окреслити подальші напрями його розвитку як підсистеми соціальних комунікацій. Коеволюційні процеси (коеволюція) [5, с. 187] розвитку архіву в статті розуміються як принцип гармонійного розвитку і взаємодії суспільства з архівом як соціально-комунікаційною структурою. Вони допомагають визначити подальші нові шляхи розвитку архіву на основі відкритості змін у функціональному напрямі.

Розглянемо організаційно-функціональну структуру Державного архіву Харківської області (далі — ДАХО) та головні напрями його діяльності в сучасному соціально-комунікаційному середовищі. Сучасна структура ДАХО представлена його керівництвом: директор архіву (Л. М. Момот) і два її заступники (О. С. Підкопаєв та Л. М. Юдіна) та завідувачі відділів: організації та координації архівної справи; забезпечення збереженості документів; формування НАФ та діловодства; кадрової роботи та діловодного забезпечення; обліку та довідкового апарату; інформації та

використання документів; виготовлення копій та реставрації документів; матеріально-технічного забезпечення і обслуговування приміщень; сектор бухгалтерського обліку [9]. В ДАХО працюють високопрофесійні фахівці й експерти в галузі архівної справи та діловодства.

Проаналізуємо організаційну структуру ДАХО, з урахуванням функціонального підходу, запропонуємо класифікацію виконуваних архівом функцій як підсистеми соціальних комунікацій. Запропонована класифікація є лише одним із варіантів дослідження організаційно-функціональної структури архіву та не претендує на всебічність і розкриття повною мірою всіх функцій архіву в сучасному соціально-комунікаційному просторі. Будь-яка класифікація тією чи іншою мірою умовна, адже цілком зрозумілим є той факт, що багато основних процесів, які виконують реалізацію основних функцій архіву, перетинаються та взаємодіють між собою. Пропонуємо виокремити такі функції архіву (на прикладі ДАХО) на сучасному етапі (послідовність функцій виокремлено не за значимістю):

- 1) управлінсько-організаційна;
- 2) науково-методична;
- 3) комунікативна;
- 4) документальної пам'яті;
- 5) інформаційно-документна;
- 6) освітня.

Реалізація управлінсько-організаційної функції архіву передбачає вирішення таких основних завдань:

- розробка перспективних і поточних планів розвитку архівної справи;
- розроблення перспективних і поточних планів розвитку архівної справи на обласному рівні та контроль за їх виконанням;
- організація планування і нормування роботи в підрозділах державного архіву області, в архівних відділах районних державних адміністрацій і міських рад області, контроль за виконанням плану й аналіз їх роботи;
- координація та здійснення контролю за діяльністю архівних установ (трудоих архівів), які зберігають документи, що не належать до НАФ, але необхідні для захисту соціальних прав громадян;
- упровадження в практику роботи державного архіву інноваційних форм організації праці й управління;
- організаційно-методичне керівництво архівними підрозділами і діловими службами підприємств, установ і організацій області, контролює складання та дотримання номенклатур справ, описів, справ постійного зберігання та з особового складу, актів про виокремлення до знищення справ, термін дії яких закінчився, тобто справ підприємств, установ і організацій, незалежно від форм власності та об'єднань громадян;

- організація кадрової роботи, постійне навчання працівників, заохочення їх до службової кар'єри, реалізація єдиної державної політики з питань державної служби, організаційне забезпечення роботи атестаційної комісії та контроль щодо проведення атестації в підрозділах архіву;
- діловодне забезпечення архіву.
Науково-методична функція архіву передбачає реалізацію таких основних завдань:
  - координація науково-дослідницької та методичної роботи в галузі архівознавства і документознавства;
  - упровадження в практику роботи архівних установ результатів наукових досліджень, методичних розробок, передового досвіду архівної справи, організаційно-методичне забезпечення планування архівної справи області;
  - організація роботи колегії державного архіву області та науково-методичної ради;
  - проведення науково-методичної роботи (зокрема в галузі архівознавства й археографії);
  - впровадження в практику роботи архівних установ досягнень науки, техніки, передового досвіду, методичних розробок.
Комунікативна функція архіву передбачає реалізацію таких основних завдань:
    - організація всебічного використання документів НАФ через виставки, проведення лекцій, екскурсій;
    - забезпечення видачі архівних довідок, копій документів, а також упровадження інших засобів використання архівних документів для захисту законних прав та інтересів громадян;
    - забезпечення доступу користувачів до соціально значущої ретроспективної документованої інформації;
    - взаємодія архіву зі спорідненими соціально-комунікаційними структурами (бібліотеки, музеї);
    - інтеграція архіву до сучасного соціально-комунікаційного середовища.
Функція документальної пам'яті [2] архіву передбачає реалізацію таких основних завдань:
      - забезпечення постійного зберігання та схоронності документів НАФ, що утворилися в процесі діяльності існуючих і тих державних органів, установ, підприємств та організацій, що діяли раніше на сучасній території області;
      - організування приймання документів НАФ на постійне зберігання до державного архіву;
      - контроль за технічним станом документів фонду користування в процесі його виготовлення й зберігання;
      - консерваційно-профілактична обробка документів НАФ;

- здійснення реставрації і ремонту, брошурування і обробки справ;
- проведення дезінфекції і дезінсекції документів;
- здійснення роботи з виготовлення цифрових копій документів, унікальних документальних пам'яток та особливо цінних документів з метою створення фонду користування.

Інформаційно-документальна функція архіву передбачає реалізацію таких основних завдань:

- ведення державного обліку документів НАФ, зокрема особливо цінних документів та унікальних пам'яток, їх страхового фонду та фонду користування;
- зберігання облікових документів, здійснення контролю за збереженістю, обліком та використанням облікової документації в державних архівних установах, у інших власників документів НАФ в області;
- організація роботи зі створення інформаційно-пошукових систем до документів архіву, зокрема через впровадження автоматизованих технологій;
- підготовка збірників документів, путівників, покажчиків тощо.

Освітня функція архіву передбачає реалізацію таких основних завдань:

- організація підвищення кваліфікації працівників державного архіву області, державних та інших місцевих установ;
- база виробничої і переддипломної практики студентів вищих навчальних закладів міста й області, України в цілому.

У сучасному соціально-комунікаційному середовищі можна поступово, з певною мірою обережності, але все ж таки констатувати факт трансформації архівів у центри аналізу ретроспективної інформації, особливо соціально значущої. Процес трансформації функцій архіву до високоорганізованих та технічно оснащених інформаційних центрів, діяльність яких би повністю задовольняла потреби суспільства в соціально значущій ретроспективній документальній інформації, через автоматизовані процеси збору, накопичення, зберігання та обробки архівних документів. Такі інтегровані інформаційні центри мали б непересічні можливості для використання на арені досліджень якнайбільшого комплексу наявних архівних документів [8, с. 148]. Трансформація функцій архіву має відбуватися в напрямі створення на їх базі ефективних інформаційних служб та дослідних установ [8, с. 161] із максимально налагодженою взаємодією із суспільством, юридичними та фізичними особами й обміну інформацією між іншими підсистемами соціальної комунікації. Але, звичайно, цілком зрозумілим є факт, що цей поступ уперед можливий лише (і завдяки) фінансовим інвестиціям означеного важливого напрямку соціально-комунікаційного розвитку на державному рівні.

Постає необхідність розроблення та втілення в життя концепції взаємодії на державному рівні між органами державної влади, місцевого самоврядування, засобами масової комунікації, бібліотеками, архівами, музеями та громадськістю. Певною мірою вирішити цю нагальну проблему

покликана Концепція проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України 13 січня 2010 року [7]. Але, на жаль, у ній не згадуються важливі соціально-комунікаційні структури — бібліотеки, архіви, музеї, які нині виконують функції, без яких складно уявити стратегічний розвиток державної комунікативної політики нашої держави.

В епоху глобалізації та інформатизації важливого значення набувають процеси електронної комунікації в архівній сфері, що впливають на трансформаційні процеси функціонування архіву в сучасному соціально-комунікаційному середовищі. Електронна комунікація базується на супутниковому радіозв'язку, мікроелектронній та комп'ютерній техніці, оптичних засобах запису. На сьогоднішній день важливим завданням є створення на внутрішньосистемному та зовнішньосистемному рівнях взаємодії галузевої інформаційно-комунікаційної та інформаційно-аналітичної системи архівів України. Державною програмою розвитку архівної справи на 2006–2010 роки [6] передбачено створення галузевої інформаційної системи. На офіційному веб-сайті Державного комітету архівів України (Держкомархів України) [1] розміщена презентація начальника відділу інформаційних технологій (ІТ) Ю. І. Забенько «Побудова галузевої інформаційної системи» [3]. Ця галузева інформаційна система, згідно зі своєю метою створення та подальшої перспективи діяльності, передбачає:

- запровадження сучасних захищених інформаційних систем у кожній установі галузі;
- побудову об'єднаної інформаційно-комунікаційної системи;
- впровадження технологій та обладнання для поцифрування й надійного зберігання інформації;
- створення галузевої інформаційно-пошукової системи [3].

Галузева інформаційна система розрахована на внутрішньосистемний рівень взаємодії архівних установ України. У процесі трансформацій функцій архівів достатньо актуальною є розробка електронної Інформаційно-комунікаційної системи з робочою назвою «Україна архівна: сучасний соціально-комунікаційний вимір», яка б надавала можливість on-line комунікації між архівістами, ученими-гуманітаріями, громадськістю, представниками засобів масової комунікації та ін. Наразі є нагальною необхідність вироблення в загальному трансформаційному процесі функціонування архівів програми «Про соціальну та наукову комунікацію в архівній сфері».

Таким чином, в епоху глобалізації та інформатизації в сучасному світі перед архівами як соціально-комунікаційними структурами постають нові завдання та напрями діяльності, шляхи подальшого поступу, зокрема щодо задоволення потреб суспільства в ретроспективній соціально значущій документальній інформації. Основні трансформаційні процеси організаційно-функціональної структури архівних установ, зокрема відбуваються в напрямі еволюційного поступу до центрів аналізу ретроспективної інфор-

мації, гармонійної та ефективної взаємодії з іншими підсистемами соціальної комунікації (бібліотеки, музеї, центри науково-технічної інформації та ін.). Перспективи подальшого дослідження полягають у вивченні нових функціональних напрямів діяльності архіву, інституціоналізації та максимально ефективної інтеграції до соціально-комунікаційного середовища інформаційного суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. *Архіви України. Офіційний веб-сайт Держ. комітету архівів України* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua>. — Назва з екрана.
2. Гельман-Виноградов К. Б. *Документальная память ноосферы как новый объект познания (к постановке проблемы)* / К. Б. Гельман-Виноградов // *Междунар. форум по информации и документации : науч. журн. Междунар. федерации по информации и документации.* — 1992. — Т. 17, №1. — С. 8–16.
3. *Електронні документи, електронні архіви* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.archives.gov.ua/Electronic/index.php>. — Назва з екрана.
4. *Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про Національний архівний фонд і архівні установи» від 13 грудня 2001 року* // *Уряд. кур'єр.* — 2002. — 29 травн.
5. Ильганаева В. А. *Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / авт.-сост. В. А. Ильганаева.* — Х. : КП «Городская типография», 2009. — 392 с.
6. *Про затвердження Державної програми розвитку архівної справи на 2006–2010 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 1 лютого 2006 р. №92* // *Офіц. вісн. України.* — 2006. — №5. — С. 81–83.
7. *Про схвалення Концепції проекту Закону України «Про основні засади державної комунікативної політики».* Схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 січня 2010 р. №85-р // *Уряд. кур'єр.* — 2010. — 10 лют. — С. 8.
8. *Социальная информатика: основания, методы, перспективы / отв. ред. Н. И. Лапин.* — М. : Едиториал УРСС, 2003. — 216 с.
9. *Сучасна структура. Державний архів Харківської області* [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.archives.kharkov.ua/ua/about.html>.

Надійшла до редколегії 25.03.2010 р.